

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ МІНЕРАЛЬНОЮ СИРОВИНОЮ

Зовнішня торгівля (ЗТ) вже давно перетворилася в один із головних чинників економічного зростання та значною мірою впливає на всі суспільні процеси. Для України, як країни, що має великі запаси різних корисних копалин і веде жваву ЗТ ними, є дуже актуальним усвідомлення наслідків цієї діяльності для подальшого розвитку країни.

Питання ЗТ лише останнім часом стали в центрі уваги географів, у контексті дослідження процесу глобалізації. Саме цим і зумовлена спроба автора зробити аналіз сучасних економічних концепцій у цій статті та дати власне осмислення існуючих економічних теорій ЗТ. Таким чином ціллю публікації є визначення сучасних теоретичних засад географії ЗТ мінеральною сировиною, що стає можливим через розкриття визначальних аспектів кожної з існуючих сучасних економічних теорій і підходів.

І.Б. Кравіс у 1956 р. висуває **теорію можливості**, за якою в основі сучасної ЗТ лежить не принцип відносної вартості, а поняття можливості чи неможливості надання відповідних благ в чітко означений термін. У відповідності до цього підходу кожна країна імпортує ті товари, які вона поза всяким сумнівом не може виробляти сама і в яких вона, відповідно, має повну залежність (повну неможливість), або ті товари, виробництво яких недостатньо розвинуто чи ціна національних виробників вище за імпортовану продукцію (відносна неможливість) [8, р. 112]. Варто не забувати і, про те, що «вплив зовнішніх факторів на національне господарство, як правило, тим більше, чим менше розміри країни» [3, с. 38]. Це чудово ілюструється **голландським ефектом** — несприятливим впливом на розвиток національної економіки експорту сировини, викликаного різким підвищенням світових цін на неї. Зростання доходів від цієї діяльності призводить до відтоку капіталу і праці з обробної промисловості у гірничо-видобувний комплекс, а, це призводить до зниження конкурентоспроможності країни.

Експортнозамінна індустріалізація приводить до високого ступеня залежності держави від коливання кон'юнктури на ринках основних її країн-партнерів та до утвердження в її межах господарської системи, описаної у **теоретичній моделі дуалістичної економіки** (співіснування порівняно сучасного експортноорієнтованого сектору, захищеного шляхом контролю доступу на власний ринок із боку держави, з традиційними відсталим сільським господарством). Це значною мірою пояснюється **теоремиою симетрії Лернера** — імпортні тарифи прямо обмежують ввіз, а високі експортні мита скорочують вивіз та відповідні надходження в іноземній валюті, а це у свою чергу призводить до зменшення поставок за межі країни. Відповідно постулюється, що значні обсяги імпорту без відповідних розмірів експорту неможливі й навпаки [2, с.

21].

Негативний прояв цієї державної політики було розкрито у **концепції збіднюючого приросту**, яку в 1958 р. Дж. Бхагваті довів на прикладі Індії. За ним дуже швидкий приріст експортного виробництва супроводжується різким зниженням попиту та дуже високим збільшення пропозиції, а це призводить до зубожіння країни, яка обрала стратегію експортноорієнтованого розвитку.

У відповідності до **нової теорії міжнародної торгівлі** (Е.Гелпман і П.Р. Кругман, 1985), при нерівній конкуренції для держави вигідніше підтримувати залежність національних підприємств від закордонних постачальників, адже, у відповідності до **теореми Альберта** –зайнятість пов'язана з розвитком, розвиток пов'язаний із зовнішньою рівновагою, зовнішня рівновага пов'язана з адаптацією промисловості [цит. за 9, р. 202]. Як зазначають Дж. Брандер і П. Кругман у 1983 р. у сформульованій ними **концепції стратегічної взаємозалежності** — ЗТ подібними това-рами на світовому ринку призводить до того, що визначальним чинником експорту виступає уникнення ситуації взаємного демпінгування та максимальне зниження транспортних видатків, пов'язаних із переміщенням товарів із центрів їх виробництва до споживачів. При цьому не слід забувати, що у відповідності до **моделі економії на масштабі виробництва** (Д. Кісінг, 1988 р.) малі країни спеціалізуються на виробництві товарів, собівартість яких має незначну тенденцію до змін, або, на тих, ціна яких не сильно залежить від обсягу виробленої продукції, чи на переробці та використанні природних ресурсів, а у країнах, що мають великий внутрішній ринок концентрується виробництво масових товарів.

Водночас глобалізація — не гомогенізацією світового простору, а навпаки диференціацією і спеціалізацією [4, р. 128], у наслідок чого світовий ринок виступає як симбіоз національних і наднаціональних економіко–політичних структур. Причому, як визначається у **законі економічної кореляції** — у глобалізованій економіці кожен вид спеціалізованого виробництва функціонально відповідає іншому і ліквідація одного з них призводить у кінцевому випадку до зниження загального рівня інтеграції, через падіння ступеня коадаптації між окремими національними економіками. Водночас, як зазначав Дж. Вінер ще в 1950 р., при створенні зони вільної торгівлі має місце **ефект зміни потоків зовнішньої торгівлі** — переорієнтація зовнішньоторговельних потоків серед країн–учасниць зумовлює підвищення цін на товари їх ЗТ через наявність митних перепон для доступу на цей ринок для третіх країн [7, р. 216]. Хоча, як стверджує А. Казелла (1996) –вхід нових членів у систему інтегрованих економік призводить до того, що важливість місцевого ринку відносно падає [5, р. 42]. При цьому не слід забувати про **закон подвоєння відстані** — при решті рівних умов кожне подвоєння відстані між більш–меншоднаковими за економічною силою країнами веде до скорочення ЗТ між ними приблизно на дві третини [1, с. 10].

Аналіз головних сучасних економічних теорій ЗТ зі суспільно–географічних позицій у контексті географічного дослідження ЗТ мінеральною сировиною дозволив нам отримати такі найважливіші теоретичні результати: 1) для того, щоб мав місце видобуток і ЗТ продукцією гірничо–видобувного комплексу у сучасних економічних реаліях є необхідним вигідне транспортно–географічне розташування відповідного родовища та проведення урядом відповідної країни ліберальної економічної політики, яка б до мінімуму звела б вартість трансакцій; 2) утворення регіональних ринків призвело до певних змін умов поставок мінеральної сировини на світовому ринку, який поступово трансформується у два окремих міжнародні ринки — вільний відкритий глобальний ринок міжнародних (транснаціональних компаній) та замкнені напівдержаві регіональні ринки певних економічних блоків та міждержавних організацій; 3) глобалізація зумовила зосередження основного видобутку і ЗТ корисними копалинами лише у тих районах світу, що знаходяться під контролем розвинутих країн та вивела питання міжнародної торгівлі окремими видами сировини на стратегічний рівень національної політики.

Проведене дослідження теоретичних засад ЗТ мінеральною сировиною з суспільно–географічних позицій виявило відсутність розроблених комплексних концептуальних засад наукового підходу до вивчення питань географії ЗТ. Створення відповідних теоретико–методичних напрацювань дозволить вірно зрозуміти специфіку сучасної ЗТ України та виявити форми її впливу на територіальні суспільні процеси у державі.

Список літератури:

1. Кавецький І.Й. Зовнішньоторговельні відносин в контексті інтеграційних пріоритетів України // Соціально–економічні дослідження в перехідний період. Проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці. В 2–х т. – Львів–Луцьк: Ред.–вид. відд. –Вежа|| Волинського держ. ун–ту ім. Лесі Українки, 2001. – Вип. XXIX. – Т. 2. – С. 8-14.
2. Линдерт П.Х. Экономика мирохозяйственных связей. – М.: Издат. группа –Прогресс|| Универс, 1992. – 515 с.
3. Максаковский В.П. Воздействия экономического сотрудничества на отраслевую и территориальную структуру хозяйства социалистических стран зарубежной Европы // Вопросы географии. – Вып. 97. Проблемы экономической географии зарубежной социалистической Европы. – 1974. – С. 37-58.
4. Benko G. La mondialisation de l'économie n'est pas synonyme d'abolition des territoires / Les 80 idées-forces pour entrer dans le 21e siècle / Sous la dir. de S. Cordellier. – Paris: La Découverte, 1999. – P. 128-130.
5. Gabel M. Huit nouveaux pays dans l'UE. Quelles conséquences économiques pour l'Allemagne? // Le courrier des pas de l'Est. – 2003. – №1031. – P. 36-47.
6. Nicolas F. Multilatéralisme: le GATT en crise / RAMSES 93. – Paris: DUNOD, 1994. – P. 202-228.
7. Teulon F. La nouvelle économie mondiale. – Paris: PUF, 2002. – 463 p.

